

28.august 2021 Saarte Hää! Toimetaja Urmas Kiil

<https://saartehaal.postimees.ee/7324897/miks-saarlaste-poliit-eelistused-15-aastaga-pea-peale-poordusid>

Miks saarlaste poliit-eelistused 15 aastaga pea peale pöördusid?

MARK GORTFELDERIGA vestlevad Saaremaa muuseumi juhatuse liige Rita Valge ja raamatu toimetanud teadur Olavi Pesti.FOTO: Maanus Masing / Saarte Hää!

Kuressaares sündinud ja koolis käinud rahvastikuajaloolane Mark Gortfelder analüüsib äsja trükivalgust näinud Saaremaa Muuseumi kaheaastaraamatus saarlaste ja muhulaste poliitilise meelsuse muutumist aastatel 1919–1934.

Ilmneb, et muu Eestiga võrreldes olid siinsed valijad nimetatud ajaperioodil alati mõnevõrra vasakpoolsemalt ja marksistlikumalt meelestatud.

Analüüsi aluseks on autor võtnud Eestis enne vaikiva oleku perioodi toimunud Asutava Kogu ja Riigikogu valimistulemused ning aastatel 1932–1933 läbiviidud kolme rahvahääletuse tulemused põhiseaduse muutmise küsimuses.

Esimesed demokraatlikud valimised Eesti riigis olid 1919. aasta kevadel toimunud Asutava Kogu valimised. Neil saavutasid veenva võidu vasakerakonnad (Tööpartei, sotsid ja esseerid), saades 120-liikmelises esinduskogus kokku 78 kohta.

Märkimisväärne on aga, et näiteks Ida-Saaremaal ja Muhus oli marksistlikult meelestatud erakondade häältesaak erakordselt suur. Üle poole nimetatud piirkondade valijatest andis oma hääle pahempoolsetele erakondadele, Hellamaal aga kogusid marksistid isegi 91,6% häältest. Kui mõned erandid välja jätta, oli Saaremaa lääneosas Eesti riigi algaastail vasakpoolsete toetus palju väiksem.

Kuidas selgitada säärast erinevust?

"Arvan, et üheks põhjuseks on siin kindlasti 1919. aasta veebruaris puhkenud Saare- ja Muhumaa mäss," selgitas Mark Gortfelder. "Mäss sai ju alguse Muhust ja Ida-Saaremaalt mobiliseeritute seas ning kui analüüsida nimekirju, keda karistati, kes hukati või kes sai mässu ajal surma, siis seal domineerivad peamiselt Ida-Saaremaa ja Muhu mehed."

Teine põhjus, miks Saare maakonna idapiirkonnad olid lääneosaga võrreldes toona punasemad, on majanduslikku laadi. Nimelt oli vabariigi alguses Ida-Saaremaal maanälg palju suurem kui maakonna lääneosas. "Ida-Saaremaal oli toona rohkem rüütli- ehk eramõisaid ja maa oli valdavalt nende omandis. Lääne-Saaremaal oli aga rohkem kroonumõisaid," ütles Gortfelder.

Maanõudluse leevendamiseks alustas Eesti riik juba 1919. aasta sügisel maareformi. Kuna Ida-Saaremaal oli maaküsimus terav, siis sooviti seal eelkõige põhjapanevaid ja radikaalseid muudatusi. Neid lubasid aga just pahempoolsed ja marksistlikud erakonnad. Eesti parempoolsed (näiteks Konstantin Pätsi juhitud Maaliit) soovisid aga eramõisate baltisakslastest omanikega võimalikult hästi läbi saada ja seepärast pooldasid nad maareformi pehmemat varianti.

Riigi arenedes hakkas olukord muutuma

"Kui vaadata põllumajandusloenduste tulemusi Ida-Saaremaal ja Muhus, oli seal uusmaasaajaid ehk asundustalunikke toona palju enam kui mujal Saare maakonnas," rääkis Gortfelder. "Arvan, et 1919. aasta maareform ja sama

aasta alguses toimunud mäss olidki peamised põhjused, miks meie maakonna idaosa sada aastat tagasi enam punane ja marksistlik oli."

Kuid Eesti riigi arenedes hakkas olukord kiiresti muutuma. Ehkki toetus vasakpoolsetele oli meie maakonnas ülejäänud Eestiga võrreldes kõrge ka V Riigikogu valimiste ajal 1932. aastal, olid maakonna sees toimunud siiski olulised nihked.

"Kolmekümnendate alguses näeme, et pilt on muutunud suisa vastupidiseks. Nüüd on Lääne- ja ka Põhja-Saaremaa maakonna idaosaga võrreldes palju vasakpoolsem," märkis Gortfelder. "Seda saab seletada ka majanduslike arengutega. Kuna Saaremaa idaosas on maad paremad, oli see piirkond aja jooksul Lääne-Saaremaaga võrreldes palju jõukamaks muutunud."

Kas kaheaastaraamatute sari jätkub ka tulevikus?

Saaremaa muuseumi juhatuse liige Rita Valge: "Järgmine aastaraamat tuleb kindlasti. Kogemus on ju näidanud, et need raamatud ajas ei vanane. Lugeminaudingut on kõigis viieteistkümnes Olavi Pesti toimetatud raamatus. Ikka ja jälle pöördume vanade kaheaastaraamatute poole, mida me ka uutes oludes väga vajame. Ma loodan, et Olavi nende toimetamist ka jätkab."

Olavi Pesti, kas toimetad ka järgmist kaheaastaraamatut? "See sõltub juba väljaandjast. Olen juba ammu vaat et mitmekordne pensionär. Kui mind siin ikka hoitakse ja mind ka kui kirjameest vajatakse, siis olen valmis."